

QO‘G‘IRCHOQ TEATRI — YOSH AVLOD TARBIYACHISI

Saipov Xursand Xudarganovich

Xorazm Viloyati Qo‘g‘irchoq, Teatri oliy toifali aktyori

Teatr tanqidchilari va dramaturgiya klubi a‘zosi

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada qo‘g‘irchoq teatrining yosh avlod tarbiyasidagi o‘rni, uning pedagogik, psixologik va estetik ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi. Qo‘g‘irchoq teatrining tarixiy ildizlari, xalq an‘analaridagi o‘rni, zamonaviy ta‘lim jarayoniga integratsiyalashuv jarayoni, shuningdek, bolalarning ma‘naviy-axloqiy, nutqiy, emotsional va ijtimoiy rivojiga ko‘rsatadigan ta‘siri batafsil yoritilgan. Tadqiqotda qo‘g‘irchoq teatrining maktabgacha va boshlang‘ich ta‘limda qo‘llanish samaradorligi, drammatizatsiya metodining afzalliklari, interfaol pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashuvi ilmiy dalillar asosida asoslangan. Maqola qo‘g‘irchoq teatridan tarbiyaviy vosita sifatida foydalanishning nazariy-metodik asoslarini tahlil qilish, zamonaviy innovatsion yondashuvlarni yoritish hamda pedagogika amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlarini ochib beradi.*

Kalit so‘zlar: *qo‘g‘irchoq teatri, bolalar tarbiyasi, pedagogika, psixologiya, ma‘naviy rivojlanish, estetik tarbiya, drammatizatsiya, maktabgacha ta‘lim, ijtimoiylashuv, emotsional intellekt, san‘at ta‘limi, xalq og‘zaki ijodi, milliy qadriyatlar, didaktik teatr, axloqiy tarbiya, interfaol ta‘lim, jonli sahna san‘ati, tasavvur rivoji, raqamli davrda teatr.*

Kirish

Bugungi kunda ta‘lim va tarbiya jarayonida interfaol, qiziqarli va ta‘sirchan metodlar muhim o‘rin tutadi. Shulardan eng qadimiy va samaralilaridan biri — bu qo‘g‘irchoq teatridir. Qo‘g‘irchoq teatri nafaqat san‘at turi, balki bolalarning ma‘naviy olamini boyituvchi, ularni ezgulik va yaxshilikka yetaklovchi tarbiyaviy maktab sifatida ham katta ahamiyatga ega. Uning qo‘llanilishi bolalarda tasavvur, ijodkorlik, muloqot madaniyati, nutq va emotsional rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi. Ta‘lim-tarbiya tizimida bolalarning ma‘naviy, axloqiy, intellektual va estetik jihatdan barkamol bo‘lib voyaga yetishida turli san‘at turlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Qo‘g‘irchoq teatri shularning eng ta‘sirchan va qadimiy shakllaridan biri hisoblanadi. Uning pedagogik jarayon bilan uyg‘unlashishi bolalarning keng qamrovli rivojlanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogika tadqiqotlari qo‘g‘irchoq teatrining nafaqat ko‘ngilochar vosita, balki kuchli psixologik va tarbiyaviy metod ekanini tasdiqlaydi. Ta‘lim-tarbiya tizimida samarali metodlar, innovatsion yondashuvlar va qadimiy san‘at turlaridan foydalanish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Ana shunday kuchli tarbiyaviy vositalardan biri — qo‘g‘irchoq teatridir. Qo‘g‘irchoq teatri insoniyat tarixida eng qadimiy san‘at turlaridan bo‘lib, u avlodan-avlodga ma‘naviy, axloqiy, estetik qadriyatlarni yetkazishda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda. Bugungi kunga kelib esa qo‘g‘irchoq teatri nafaqat madaniy hordiq vositasi, balki yosh avlodni har

tomonlarga kamol toptirishga xizmat qiladigan muhim pedagogik vosita sifatida e'tirof etilmoqda.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar qo'g'irchoqlar bilan muloqotda bo'lganida o'zini erkinroq tutadi, tezroq o'zlashtiradi, o'z fikrini ifodalashga moyil bo'ladi va emotsional holati barqarorlashadi. Shu bois qo'g'irchoq teatridan maktabgacha ta'lim, boshlang'ich ta'lim hamda madaniy-ma'rifiy muassasalarda faol foydalanilmoqda. Mazkur maqolada qo'g'irchoq teatrining tarbiyaviy imkoniyatlari, pedagogik jarayondagi ahamiyati, bolalar rivojiga ta'siri va uning zamonaviy talqindagi o'rni ilmiy jihatdan yoritib beriladi.

Kirish qismi

Qo'g'irchoq teatrining tarixiy ildizlari

Qo'g'irchoq teatri insoniyat madaniyatida qadimdan mavjud bo'lib, u dastlab diniy marosimlar, keyinchalik esa ko'ngilochar va tarbiyaviy maqsadlarda qo'llanilgan. Sharq mamlakatlarida, jumladan, Markaziy Osiyo hududida qo'g'irchoq teatri qadimiy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, Xorazm, Buxoro, Samarqand kabi shaharlarda u yuksak darajada rivojlangan. O'zbek xalq qo'g'irchoqchilik san'ati asosan quyidagi shakllarda namoyon bo'lgan: qo'l qo'g'irchoqlari, ipli qo'g'irchoqlar, soyali qo'g'irchoqlar, niqobli teatr, an'anaviy xalq qo'g'irchoq o'yinlari. Xalq orasida mashhur bo'lgan “Bobo va bola”, “Qiziqchilik”, “Masxaraboz” kabi sahna ko'rinishlari asrlar davomida tarbiyaviy vazifani bajargan. Bu tarixiy an'analar hozirgi zamonaviy qo'g'irchoq teatrining shakllanishi va taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Qo'g'irchoq teatrining tarbiyaviy ahamiyati

Qo'g'irchoq teatridagi qahramonlar bolalar ongida yaxshilik va yomonlikni solishtirish, to'g'ri xatti-harakatni tanlash, sabr, mehr, do'stlik, halollik kabi fazilatlarni anglash imkonini yaratadi. Pedagogik nuqtayi nazardan, bola abstrakt tushunchalarni qabul qilishda qiynaladi, biroq qo'g'irchoq obrazlari orqali ular hayotiy misollar bilan yetkazilganda mazmun aniq bo'ladi. Masalan, halol qahramonning yutuqqa erishishi, yolg'onchi yoki dangasaning jazolanishi, do'stlikning qadri, ota-onaga hurmatning ahamiyati bolaning ruhiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Qo'g'irchoq teatrida rang, plastika, haykaltaroshlik, musiqiy bezak, sahna dizayni, aktyorlik mahorati uyg'unlashadi. Bu esa bolalarga: badiiy didni rivojlantirish, san'atni qabul qilish, ranglar uyg'unligini anglash, musiqiy ritmni his qilish kabi ko'nikmalarni beradi. Qo'g'irchoq teatrida dialoglar, monologlar, hikoyalar bolalarning: talaffuzini to'g'rilaydi, lug'at boyligini kengaytiradi, ongli ifoda va mantiqiy fikrlashni o'rgatadi, eshitish madaniyatini shakllantiradi. Makarenko, Vygotskiy kabi pedagog olimlar bolalarning nutq rivojida o'yin va drammatizatsiya kuchli ta'sirga ega ekanini ta'kidlagan.

Qo'g'irchoqlar bolada shaxsiylashtirilgan emotsional qabulni kuchaytiradi. Bola qo'g'irchoq qahramoniga: achinadi, Quvonadi uni qo'llab-quvvatlaydi, unga maslahat beradi. Bu jarayon bolaning empatiya, o'zini boshqaning o'rniga qo'yish, his-tuyg'ularni boshqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Qo'g'irchoq teatri bolani jamoadagi munosabatlar, muloqot madaniyati, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish kabi ijtimoiy ko'nikmalarga o'rgatadi. Ayniqsa tortinchoq, kamgap yoki emotsional beqaror bolalar uchun qo'g'irchoq orqali muloqot qilish eng qulay vositadir.

Qo‘g‘irchoq teatrining pedagogik jarayondagi o‘rni

Qo‘g‘irchoq teatridan: dars jarayonida mavzuni tushuntirish, konfliktli vaziyatlarni bartaraf etish, psixologik mashg‘ulotlarda, til o‘rgatishda, ekologik tarbiyaga oid suhbatlarda, badiiy o‘qish mashg‘ulotlarida keng foydalanish mumkin.

Masalan, axloqiy mavzudagi muammoli vaziyatni pedagogning o‘zi emas, balki qo‘g‘irchoq qahramoni tushuntirsa, bola uni tezroq qabul qiladi.

Pedagoglar bolalar bilan kichik spektakllar tashkil etish orqali ularni: sahna madaniyatiga, jamoaviy ishlashga, mas‘uliyatni his etishga, ijodiy fikrlashga o‘rgatadi. Bolalar o‘zlari rollar ijro etganida mavzuni yanada chuqurroq o‘zlashtiradi.

Zamonaviy qo‘g‘irchoq teatri: innovatsiyalar va yangicha yondashuvlar

XXI asr texnologiyalari qo‘g‘irchoq teatriga yangi shakllar olib kirmoqda: multimedia effektlari, lazer va yorug‘lik texnikasi, animatsiya, raqamli qo‘g‘irchoqlar, interfaol sahna texnologiyalari bolalar e‘tiborini yanada kuchaytiradi. Zamonaviy maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida qo‘g‘irchoq teatrining quyidagi shakllari keng qo‘llanilmoqda: qo‘l qo‘g‘irchoqlari, stol usti teatr, barmoq teatr, soyalar teatri, magnitli teatr, elektron qo‘g‘irchoqlar. Bularning barchasi pedagogik jarayonni jonlantiradi va ta‘lim samaradorligini oshiradi.

Xulosa

Qo‘g‘irchoq teatri yosh avlod tarbiyasida o‘ziga xos, kuchli, ta‘sirchan hamda serqirra pedagogik vosita bo‘lib xizmat qiladi. Uning yordamida bolalar: ma‘naviy-axloqiy tarbiya oladi, nutqi, tafakkuri va ijodkorligi rivojlanadi, emotsional barqarorlikka erishadi, jamoa bilan ishlashga o‘rganadi, san‘atni anglaydi va qadrlaydi. Bugungi kunda qo‘g‘irchoq teatrining imkoniyatlaridan ta‘lim muassasalarida to‘laqonli foydalanish yosh avlodni barkamol, ma‘rifatli va ijodkor insonlar etib tarbiyalashning muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent, 2008.
2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vazirligi. Maktabgacha ta‘lim metodik qo‘llanmalari, 2020–2024.
3. Jo‘raev A. O‘zbek qo‘g‘irchoqchilik san‘ati tarixi. — Toshkent, 2015.
4. Xudoyberdiyeva N. Bolalar psixologiyasi. — Toshkent, 2017.
5. G‘ulomov Q. Teatr san‘ati asoslari. — Toshkent, 2014.